

УДК 82:7.034.7(477)

Дедков М. В.¹

Підгорна Т. Ю.²

¹ канд. іст. наук, проф. НУ«Запорізька Політехніка»

² студ. гр. ГФ-329 НУ«Запорізька Політехніка»

ЛІТЕРАТУРА БАРОКО В УКРАЇНІ

Бароко – літературний і загально-мистецький напрям, що зародився в Італії та Іспанії, поширився на інші європейські країни, де існував упродовж XVI – XVIII століть. Поетика літературного бароко поєднує різноманітні, протилежні елементи й форми. Бароко гармонійно сполучає трагічне з комічним, піднесене з вульгарним, жакливе з кумедним. Примхливо синтезуються в ньому християнські та язичницькі елементи. Таке поєднання «непоєданного» і стає однією з найхарактерніших рис бароко. Типовими рисами бароко є також інакомовність і ускладненість.

Українське бароко взяло на себе важливі функції гуманізації духовної культури, зокрема літератури, адже в Україні (як, до речі, і в Росії) доби Відродження не існувало. Письменники цього напрямку брали теми для своїх творів із сучасного їм життя. Основу цих творів становлять трагічні події, страждання людей від урядових утисків, беззаконня чиновників,

невлаштованості побуту, різних невдач тощо. Особливостями композиції цих творів було те, що в них поєднувалося непоєднанне – добро і зло, прекрасне й потворне, високе й низьке.

Найвідомішим жанром поезії бароко була духовна пісня. Різноманітні жанрові форми існують і всередині поезії світської: філософська й еротична лірика, панегірик та епіграма, пейзажні та емблематичні вірші тощо. Чи не найбільш оригінальними творами українського бароко були так звані «віршові іграшки». Поширені були такі форми, як акростих і мезостих (у першому початкові літери кожного рядка утворювали ім'я автора, у другому – потрібні слова склалися з літер, що знаходилися посередині вірша), кабалістичні вірші (числове значення слів'янської абетки давало можливість підрахувати рік написання твору), фігурні вірші (друкувались у формі хреста, яйця, чарки тощо). Майстром фігурного вірша був І. Величковський, йому належить і раковий вірш. Приклад такого вірша, який «можна читати в обох напрямках», наводить Д. Чижевський:

Анна пита ми, я мати панна,

Анна дар мнь сьнь мира данна.

Анна ми мати и та ми манна [2].

алфавітний вірш, слова якого починаються з літер алфавіту («Аз благ всѣх глубина, // Дѣва єдина...») [3]. Під впливом польського вірша український прийняв в часи бароко «силабічну» віршову форму, – ритм вірша утворювався певною кількістю складів в рядку, рядок кінчався римою (як і у поляків «жіночою», себто з наголосом на передостанньому складі, лише виймовко припускались рими «чоловічі», з наголосом на останньому складі, та «дактилічні», з наголосом на третьому від кінця складу). Ось приклад силабічних віршів на улюблену барокову тему смерті (вірші на погреб Сагайдачного):

Кождий, хто ся уродив, мусить і умерети,

Жаден ся чоловік смерті не может оперети.

Немаш на ню лікарства, немаш і оборони;

З самих царей здираєть світнії їх корони,

Не боїться жовнірства, вкруг царя стоячого

З оружієм і стрільбою, его вартуючого...

.....

Жиєш так, якось нігде не мів умерети,

Хочеш всі багатства на землі пожерети,

В чім слави порожней на том світі шукаєш,

А же маєш вмерети, на то не пам'ятаєш [1].

Розвивається й українська барокова проза: повісті й оповідання як релігійного характеру (Д. Туптало, П. Могила), так і світського («Римська

історія)). Поширюється в Україні демонологічна повість і авантюрно оповідання.

Серед визначних представників українського бароко чільне місце займає постать Івана Вишенського – видатного письменника-полеміста, автора низки трактатів і послань. Так послання Івана Вишенського змальовують правдиві картини життя українського народу, викривають і засуджують зрадників, гнобителів – українське панство і вище духовенство. Іван Вишенський був першим, хто заговорив так правдиво про життя нашого народу в Речі Посполитій. Крім І. Вишенського, в історію літератури барокового напряму ввійшли Лазар Баранович зі своїм твором «Нова міра старої церкви» та Іоанн Галатовський з твором «Фундамент», твори яких поширювали ідею проти католицизму та уніатства. Ще один представник бароко - Самійло Величко зі своєю історичною працею в трьох томах, де він відстоює справедливості Національно-визвольної війни 1648. Також висвітлює події Визвольної війни українського народу «Літопис Самовидця». Григорій Грабянка «Дія презильної брані» («Події знаменної війни») та «Синопис», перший підручник з вітчизняної історії, теж увійшли в історію українського бароко. Бароківі прийоми виявляються і в полемічних творах Мелетія Смотрицького. Він виступав проти антигуманних порядків у громадянському та церковному житті України, основною причиною яких був Ватикан. Неможливо не згадати вірші Григорія Сковороди. Він виступив новатором у віршуванні, система якого була близькою до народних пісень. Його поезія виражала думки і настрої народних мас, бо засобами гострої сатири він викриває представників панівного класу, консервативну шкільну систему, розбещене життя окремих прошарків населення.

Саме сатиричне змалювання подій та характерів у творах пізніше використали І. Котляревський та Т. Шевченко. Існуванню бароко в новій українській літературі сприяв І. Котляревський, створивши травестійну поему «Енеїда», в якій показав історію українського козацтва разом з побутовими деталями життя нашого народу.

Отже, серед найвизначніших набутків бароко можна виокремити такі: виражена в літературній формі заглибленість у внутрішній світ людини, нетерпимість до зла в будь-яких його проявах і гуманізм, поширення можливостей зображувально-виражальних засобів. Українське бароко мало значний вплив на подальший розвиток української літератури: урізноманітнення літературних жанрів, гуманізація духовної культури, розвиток драматургії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бароко // Ізборник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyzh/chyb14.htm> (дата звернення: 06.01.2021)

2. Бароко // Навчальні матеріали онлайн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidru4niki.com/18540516/literatura/baroko> (дата звернення: 06.01.2021).

3. Українська барокова література. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/dryzhuk911/home/30-ukraienska-barokova-literatura> (дата звернення: 06.01.2021).